

ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ

Катарина Марковић¹, Л. Михајловић¹

Абстракт: Унапређење конкурентности један је од кључних услова који се постављају пред наш аграрни сектор при иступању на међународном тржишту, које, поред осталог, обухвата и тржиште Европске Уније. Хармонизација са стандардима и критеријумима који су присутни на јединственом европском тржишту представљају изузетно сложен процес у чијој је реализацији неопходно ангажовање бројних институција и субјеката.

Унапређење конкурентности пољопривреде, како на унутрашњем, тако и на спољном тржишту, у великој мери је у ингеренцији државе и свих релевантних институција које се појављују као њени репрезенти.

Кључне речи: пољопривреда, конкурентност, држава, стандарди, ЕУ

Уводне напомене

Појам и чиниоци конкурентности предмет су опсервације у више научних дисциплина. У зависности од периода и циља истраживања, конкурентност се дефинише на више начина. Па тако, према харвардском професору Мајклу Портеру, конкурентност се поистовећује са продуктивношћу, док је за друге ауторе то облик надметања учесника на тржишту. Међутим, без обзира на присутне разлике у појмовном одређењу овог економског феномена, конкурентност представља кључни фактор успеха, како на домаћем, тако и на међународном тржишту. Унапређење конкурентских способности доводи до побољшања економског положаја, не само државе, него и сваког појединца, будући да је повећање конкурентности битна претпоставка за повећање дохотка, а самим тим и подизања животног стандарда.

¹ Мр Катарина Марковић, асистент, проф. др Лазо Михајловић, ред. проф., Пољопривредни факултет, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 8 тел. 021/6350-366; e-mail: katarina@polj.ns.ac.yu; lazom@eunet.yu

У зависности од приступа у објашњавању, постоје бројни чиниоци чији је интензитет деловања на конкурентску способност (пољо)привреде различит. Један од фактора, који своје дејство испољава, како на макро, тако и на микроекономском нивоу, је држава односно њене институције. У складу с тим, у овом раду посебна пажња посвећена је улози релевантних државних институција у поступку стварања повољнијег макроекономског амбијента за унапређење конкурентности аграрног сектора, као есенцијалног оквира, поред осталог, и за испуњавање економских критеријума за придруживање Србије Европској Унији.

Значај унапређења конкурентности аграрног сектора у процесу европских интеграција

Полазећи од критеријума дефинисаних 1993. године у Копенхагену које је Европска Унија поставила као кључни оквир за придруживање нових земаља апликаната, постизање одговарајућег степена конкурентности узима се као једно од најважнијих питања. Поред успостављања владавине права и демократије, за Србију, као потенцијалну чланицу Европске Уније од пресудне је важности формирање таквог макроекономског оквира који омогућује што успешнију интеграцију у јединствено европско тржиште.

Прикључење наше земље међународним интеграцијама, поред осталог, подразумева и одговарајућа структурна прилагођавања и динамичне реформске подухвате у сектору пољопривреде. Искуства земаља Централне и Источне Европе, које су 2004. године оствариле пуноправно чланство у Европској Унији, указују на то да се остваривање потребног степена конкурентности аграрног сектора налази међу најсложенијим задацима у процесу хармонизације са стандардима Уније. Као илустрација наведеног може да послужи пример Словеније, која је још почетком деведесетих година почела активно да реформише своју аграрну политику по узору на Заједничку аграрну политику Европске Уније. Резултати тих реформских процеса уврстили су Словенију у ред земаља које су перформансе свог аграрног сектора довеле веома близу нивоу који се остварује на подручју Европске Уније. Међутим, иако је по питању механизма аграрне политике и нивоу буџетских плаћања ова земља испунила критеријуме за чланство, конкурентност њеног аграрног сектора и даље остаје ниска у односу на просечну конкурентност пољопривреде у ЕУ-15 (Волк, Тинца, 2004.).

Конкурентска способност пољопривреде Србије, судећи према економским показатељима, знатно је слабија, не само у односу на Европску Унију, већ и у поређењу са појединим земљама из окружења. Разлози за тако низак ниво конкурентности нашег аграрног сектора бројни су и разноврсни. Поред чинилаца који су условили ниску конкурентску способност привреде у

целини, у области пољопривреде делују додатни лимитирајући фактори. Наиме, недовољна инвестициона улагања и хронични вишедеценијски недостатак капитала условили су техничко – технолошко заостајање аграрног сектора Србије. У таквим условима, пољопривредно – прехранбени производи из наше земље, генерално посматрано, нису конкурентни на европском тржишту, како у погледу цена, тако и квалитета. Пад продуктивности и изостанак примене технолошких иновација у пољопривредној производњи условили су недовољну спремност за испуњавање ригорозних стандарда квалитета и безбедности хране, који се на пробирљивом тржишту Европске Уније постављају као приоритет.

Републичко министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде крајем 2004. године презентовало је јавности студију под називом «*Конкурентност пољопривреде Србије*». Настојање Србије ка чланству у Европској Унији узето је у обзир приликом анализе, а нарочито, при давању препорука за унапређење конкурентности аграрног сектора. Разлози оваквог приступа налазе се у чињеници да ће у преговорима са Европском Унијом једна од кључних тема бити регулисање спољнотрговинског промета пољопривредним производима. Поред тога, чланство у овој европској интеграцији подразумева и чланство у Светској трговинској организацији, која такође инсистира на редукцији спољнотрговинске заштите аграрних производа.

Као методолошки поступак у анализи конкурентности пољопривреде у наведеној студији, модел Дијаманта полази од следећих чинилаца који детерминишу конкурентну способност на међународном тржишту:

- *општи услови*, под којима се подразумевају хумани ресурси, капитал, физички ресурси и инфраструктура;
- *услови тражње*, који обухватају структуру домаће тражње, величину предузећа и начин раста, интернационализацију тражње, односно увоз и извоз производа;
- *стратегија, циљеви и ривалства*, као чинилац међународне конкурентности у оквиру кога су обухваћени стратегија развоја одређене делатности и њена структура, затим циљеви унутар дефинисане стратегије, као и ривалства која постоје на унутрашњем тржишту;
- *сродне пратеће индустрије*, чији се утицај сагледава кроз анализу услова под којима се остварује пословна сарадња са добављачима, купцима, и сродним привредним гранама, као и
- *улога државе*, која се огледа у стварању повољног макроекономског амбијента, услова за одговарајућу флексибилност запошљавања,

сигурности у извршавању уговора, стабилних јавних институција, спречавању негативних појава у пословању, итд.

Иако се наведени фактори конкурентности превасходно односе на привреду у целини, они у великој мери одређују и ниво конкурентности појединих привредних грана, па тако и пољопривреде.

Улога државе у процесу унапређења конкурентности пољопривреде

Као земља која располаже релативно повољним природним условима за развој пољопривреде, Србија би основне разлоге за незадовољавајућу конкурентску способност својих пољопривредних производа требало да тражи у неадекватним економским и политичким мерама. У складу са тим, примарну улогу у креирању и спровођењу стратегије повећања конкурентности аграрног сектора треба да има држава односно релевантне институције и органи који су њени репрезенти.

Овакав став, међутим, крије у себи и извесне замке. Наиме, поставља се питање на који начин пронаћи и успоставити баланс између интервенција државе и препуштања пољопривреде тржишним механизмима. Наша досадашња пракса у пуном светлу показала је осетљивост, али и значај овог питања. Чак и површна анализа тих искустава указује на потребу да би убудуће држава у управљању развојем пољопривреде требала да делује мерама економског, а не административног карактера.

Улога државе би, изнад свега, требало да се огледа у успостављању услова за ефикасно функционисање тржишта првенствено успостављањем система између релевантних институција система. Другим речима, задатак државе је изградња институција које ће стимулисати развој кокурентности. На тај начин, прецизно би се дефинисала «правила понашања», процедуре везане за контролу поштовања правила, као и адекватни систем мера којима би се ефикасно санкционисало њихово кршење.

Прописи и стандарди Европске Уније, као и правила прописана од стране Светске трговинске организације треба да представљају оријентир при креирању закона у нашој земљи. Примена међународних стандарда у регулисању тржишних механизма представља обавезу за све земље које су потенцијалне чланице Европске Уније.

Из претходно наведеног може се закључити да држава, уз помоћ правног система и јавне администрације, најпре треба да створи повољне услове за рационално коришћење расположивих ресурса и тиме пружи свој допринос повећању ефикасности и развијању конкурентских предности. Иако се њена улога у развијању конкурентских предности пољопривреде апострофира, држава није једини субјект који партиципира у том развојном

процесу. Поред ресорног министарства, потребно је учинити активним све остале субјекте заинтересоване за подизање конкурентности на виши ниво. Пре свега, мисли се на примарне произвођаче односно фармере и њихове асоцијације, затим прерађивачку индустрију, произвођаче инпута за пољопривреду, као и трговинску мрежу. Сви наведени субјекти, обједињени ефикасним функционалним везама, треба да допринесу реализацији конкретних мера за повећање конкурентности.

Једна од битних институционалних претпоставки за унапређење конкурентности аграрног сектора Србије је и јачање и модернизација научно – истраживачких и образовних институција. Наиме, ефикасан научно – истраживачки рад, као и континуирано улагање у побољшање опремљености и материјалног положаја образовних и научно – истраживачких институција у пољопривреди незаобилазна је мера за повећање конкурентности. Најбољи начин за стимулисање развоја нових технологија у пољопривредној производњи управо је иницирање и подршка разноврсних истраживачких пројеката.

Обезбеђење реалних извора финансирања у области пољопривреде, између осталог кроз привлачење директних страних инвестиција представља један од предуслова за унапређење њене конкурентности. Незадовољавајући економски положај пољопривредних произвођача, оличен у хроничном недостатку финансијских средстава за обнављање механизације и примену савремених технологија, требао би да буде превазиђен обезбеђивањем лакшег приступа комерцијалним кредитима. Приступ фармера наведеним изворима финансирања биће могућ једино у случају стварања повољне климе за стране инвестиције.

Поред свих наведених институционалних претпоставки, јасно је да без адекватних законских оквира, којима се уређују области релевантне за функционисање и развој пољопривреде, не могу да се створе услови за успостављање макроекономске стабилности. Питање приватизације предузећа пољопривредно – прехрамбеног сектора, као и досадашње кашњење са овим процесом, такође је један је од лимитирајућих чинилаца унапређења конкурентности нашег аграрног сектора. Укидање монопола, јачање ефикасности јавних институција, као и развој јасних процедура и стандарда усаглашених са прописима Европске Уније, ствара услове за успешно интегрисање наше пољопривреде у јединствено европско тржиште.

Искуства земаља које су оствариле завидне конкурентске позиције не само на међународном, већ и на домаћем тржишту, несумњиво потврђују да се овај циљ не може реализовати без:

- развоја флексибилних облика запошљавања;
- повећања ефикасности извршавања уговорних обавеза;
- јачања ефикасности јавних институција;

- развоја јасних процедура и стандарда, као и
- поштовања међународних стандарда при доношењу домаћих прописа.

У вези са неопходношћу хармонизације домаће легислативе са међународним стандардима и прописима битно је напоменути да се наши законски прописи морају усаглашавати са важећим стандардима који се примењују на простору Европске Уније. Поред постизања задовољавајућег степена конкурентности на тржишту, поштовање ових правила условљава и различите видове подршке пољопривредницима из буџета Уније. Како се у релевантним документима наглашава, мотивационе исплате биће стављене на располагање пољопривредницима који добровољно учествују у националним методама или програмима Европске Уније, сачињених ради побољшања квалитета пољопривредних производа и производних процеса, и који, у том смислу, дају гаранцију потрошачима («Пољопривреда Србије ка европским интеграцијама», 2004.).

Закључак

Препоруке за унапређење конкурентности увек полазе од постулата да је конкурентност неопходно постићи најпре на домаћем, а потом и на иностраном тржишту. У вези с тим, основне препоруке су да се иде у правцу креирања такве националне стратегије у којој би једно од кључних одређења требало да буде стварање повољних институционалних претпоставки за унапређење конкурентских способности аграрног сектора. Реч је о неопходности стварања таквог привредног амбијента у коме ће интегрално тржиште моћи ефикасно да функционише, како на унутрашњем, тако и на међународном плану.

Литература

1. Марковић, Катарина, Михајловић, Л. (2005): «Обликовање примерене економске подршке конкурентној производњи», рад саопштен на саветовању: «Научна истраживања и техничко стваралаштво – услов за конкурентну производњу», Нови Сад
2. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије (2004): «Конкурентност пољопривреде Србије», Београд
3. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије (2004): «Пољопривреда Србије ка европским интеграцијама», Београд
4. Волк, Тинца (2004): «Утицај аграрне политике на развој пољопривреде Словеније у периоду транзиције и укључења у Европску Унију», докторска дисертација, Пољопривредни факултет, Земун

UDC: 631.152(497.11)

**INSTITUTIONAL PREREQUISITE FOR IMPROVEMENT OF
COMPETITIVENESS OF AGRICULTURE IN SERBIA**

Katarina Marković, M.Sc., Lazo Mihajlović, Ph.D.
Faculty of Agriculture, Novi Sad

Abstract

Improvement of competitiveness is one of the basic conditions for integration of our agricultural sector in international market and market of European Union. Harmonization with standards and criteria of integral market of European Union is extremely complicate process that includes large number of institutions and subjects in it's realization.

In improvement of competitiveness of agriculture, at the domestic and international market, the government and it's insitutions have very important role.

Key words: agriculture, competitiveness, government, standards, European Union